

Onderwijsvisitatie Rechten

Een onderzoek naar de kwaliteit van bachelor en master in de rechten van de Universiteit Antwerpen

30 mei 2016

Woord vooraf

Dit rapport behandelt de bachelor en master in de rechten van de Universiteit Antwerpen. Deelcommissie 1 van de visitatiecommissie rechten bezocht deze opleidingen van 12 tot en met 14 november 2015.

De visitatiecommissie beoordeelt de opleidingen aan de hand van de drie generieke kwaliteitswaarborgen uit het VLUHR-beoordelingskader. Dit kader is afgestemd op de accreditatievereisten zoals gehanteerd door de NVAO. Voor elke generieke kwaliteitswaarborg geeft de commissie een gewogen en gemotiveerd oordeel op een vierpuntenschaal: onvoldoende, voldoende, goed of excellent. Bij de beoordeling van de generieke kwaliteitswaarborgen betekent het concept 'basiskwaliteit' dat de generieke kwaliteitswaarborg aanwezig is en de opleiding - of een opleidingsvariant - voldoet aan de kwaliteit die in internationaal perspectief redelijkerwijs mag worden verwacht van een bachelor- of masteropleiding in het hoger onderwijs. De score voldoende wijst er op dat de opleiding voldoet aan de basiskwaliteit en een acceptabel niveau vertoont voor de generieke kwaliteitswaarborg. Indien de opleiding goed scoort dan overstijgt ze systematisch de basiskwaliteit voor de generieke kwaliteitswaarborg. Bij een score excellent steekt de opleiding ver uit boven de basiskwaliteit voor de generieke kwaliteitswaarborg en geldt ze hierbij als een (inter)nationaal voorbeeld. De score onvoldoende getuigt dan weer dat de generieke kwaliteitswaarborg onvoldoende aanwezig is.

De oordelen worden onderbouwd met feiten en analyses. De commissie heeft inzichtelijk gemaakt hoe zij tot haar oordeel is gekomen. De commissie geeft ook een eindoordeel over de kwaliteit van de opleiding als geheel aan de hand van dezelfde vierpuntenschaal. De oordelen en aanbevelingen hebben betrekking op de opleiding met alle daaronder ressorterende varianten, tenzij anders vermeld.

De commissie beoordeelt de kwaliteit van de opleiding zoals zij die heeft vastgesteld op het moment van het visitatiebezoek. De commissie heeft zich bij haar oordeel gebaseerd op het zelfevaluatierapport en de informatie die voortkwam uit de gesprekken met de opleidingsverantwoordelijken, de lesgevers, de studenten, de alumni, vertegenwoordigers van het werkveld en de verantwoordelijken op opleidingsniveau voor interne kwaliteitszorg, internationalisering en studiebegeleiding. De commissie heeft ook het studiemateriaal, de afstudeerwerken en de examenvragen bestudeerd. Tevens is door de commissie een bezoek gebracht aan de opleidingsspecifieke faciliteiten, zoals de leslokalen en de bibliotheek.

Naast het oordeel formuleert de visitatiecommissie in het rapport aanbevelingen in het kader van het verbeterperspectief. Op die manier wenst de commissie bij te dragen aan de kwaliteitsverbetering van de opleiding. De aanbevelingen zijn opgenomen bij de respectieve generieke kwaliteitswaarborgen. Aan het eind van het rapport is een overzicht opgenomen van verbeter suggesties.

De opleidingen worden ingericht door de faculteit rechten van de Universiteit Antwerpen. In de bachelor en master waren in academiejaar 2013-2014 in totaal 1905 ingeschreven. 378 onder hen waren generatiestudenten.

Generieke kwaliteitswaarborg 1 - Beoogd eindniveau

De commissie beoordeelt het beoogd eindniveau van de bachelor en master in de rechten en het werkstudententraject als voldoende.

Conform de opdrachtverklaring en de onderwijsvisie van de Universiteit Antwerpen streeft de faculteit naar studentgecentreerd, competentiegericht en activerend onderwijs. Onder studentgecentreerd en activerend onderwijs begrijpt de faculteit dat studenten actieve en zelfstandige partners zijn die mede hun eigen leerproces sturen en gestimuleerd worden tot zelfstandigheid, oplossingsgericht handelen en het maken van verantwoorde keuzes. In het onderwijsbeleidsplan heeft de Faculteit Rechten haar onderwijsvisie en eigenheid neergeschreven. De commissie meent dat deze helder zijn opgemaakt en leiden tot het maken van duidelijke keuzes.

De opleiding rechten aan de Universiteit Antwerpen wenst een programma aan te bieden dat 1) een sterke basisopleiding in het recht combineert met een mogelijkheid tot specialisatie in onderdelen ervan; 2) de nadruk legt op de verwevenheid van recht, mens en samenleving en op de verantwoordelijkheid van de jurist daarin; 3) algemene intellectuele, juridische en wetenschappelijke vaardigheden bijbrengt en dit doorheen de hele opleiding, culminerend in de Meesterproef; 4) de zelfwerkzaamheid van de student bevordert door hem een brede waaier aan werkvormen aan te bieden waarin deze actief dient op te treden; 5) de student zelf centraal stelt door hem, op persoonlijke wijze, in zijn mogelijkheden te begeleiden en op zijn verantwoordelijkheden aan te spreken.

Om deze doelstellingen te concretiseren heeft de opleiding opleidings specifieke leerresultaten uitgeschreven. De commissie heeft de opleidings specifieke leerresultaten van de opleiding aandacht bestudeerd en oordeelt dat deze in overeenstemming zijn met de Vlaamse Kwalificatiestructuur en het domeinspecifiek leerresultatenkader. De opleiding heeft de doelstellingen bovendien afgestemd met het vakgebied en het werkveld. Het afnemende beroepenveld is in de faculteit op permanente wijze vertegenwoordigd in de Facultaire Reflectiegroep Onderwijs.

Voor de bacheloropleiding werden ten opzichte van de domeinspecifieke leerresultaten een aantal bijkomende kerncompetenties neergeschreven op het vlak van bijvoorbeeld mondelinge en schriftelijke vaardigheden, ook in het Frans en het Engels, of de houding tegenover elke vorm van godsdienstbeleving en levensovertuiging. In de masteropleiding wordt de nadruk gelegd op enkele specifieke professionele vaardigheden. De commissie meent dat dit een goede oefening is, maar ze meent dat de opleiding zich er van bewust moet zijn dat de profilering weinig uniek is ten opzichte van de andere Vlaamse rechtenopleidingen.

Met betrekking tot de doelstellingen rond taalvaardigheden acht de commissie verdere reflectie noodzakelijk. De opleiding wil de studenten actieve kennis van het Frans en het Engels, en een passieve kennis van het Duits bijbrengen. Dit aspect op zich is lovenswaardig, gezien het feit dat de Antwerpse opleiding hieraan actief wil bijdragen. Tijdens de gesprekken werd het echter voor de commissie helder dat niet alle betrokkenen van de opleiding dezelfde interpretatie gaven aan wat verwacht mag worden van actieve en passieve kennis van een vreemde taal.

De vooropgestelde aandacht voor internationalisering is volgens de commissie positief. Volgens de commissie getuigt dit van een goede visie op internationalisering, met evenzeer een aantoonbaar resultaat met het oog op de 2020-norm. De aandacht voor de beheersing van het Frans en de contacten met Franse universiteiten in het kader van internationale uitwisseling van studenten wordt door de commissie gewaardeerd.

Ten slotte biedt de faculteit een opleiding aan voor werkstudenten. Ten aanzien van de werkstudenten worden dezelfde leerresultaten gehanteerd. Een duidelijke visie op het werkstudententraject ontbreekt echter.

De commissie concludeert dat de generieke kwaliteitswaarborg 1 - het beoogd eindniveau - voldoet aan de basiskwaliteit. De OLR voldoen aan de DLR en er heeft voldoende afstemming met het werkveld en het vakgebied plaatsgehadt.

Generieke kwaliteitswaarborg 2 - Onderwijsproces

De commissie beoordeelt het onderwijsproces van de bachelor en master in de rechten als goed en onvoldoende voor het werkstudententraject.

Uit het ZER leert de commissie dat zowel het bachelor- als masterprogramma van de rechtenopleiding aan de UAntwerpen als één geheel is geconcipieerd, met in elk opleidingsjaar drie grote vakkenclusters opgebouwd rond een type van opleidingsonderdelen, namelijk 1) grondslagen en hulpwetenschappen; 2) juridische opleidingsonderdelen met oefeningen; 3) (juridische) vaardigheden. Deze vakkenclusters lopen als een rode draad doorheen de gehele opleiding, waarin kennis, inzicht en vaardigheden gradueel worden uitgebouwd via leerlijnen.

In de opleidingsonderdelen ‘grondslagen en hulpwetenschappen’ worden juristen opgeleid met een open vizier op de samenleving en met oog voor de verantwoordelijke rol die de jurist opneemt in de maatschappij. Zo krijgen de studenten in eerste bachelor “Sociologie en rechtssociologie”, in tweede bachelor “Filosofie en rechtsfilosofie” en in derde bachelor “Psychologie en rechtspsychologie”. Voorts krijgen de bachelorstudenten “Politicologie” en “Economie”, en, gelet op de techniciteit, in eerste master de mogelijkheid om “Economische analyse van het recht” te volgen.

De juridische plichtvakken bieden de studenten een grondige kennis van alle rechtsdomeinen. De klemtoon bij deze opleidingsonderdelen ligt niet uitsluitend op kennis, maar ook op inzicht en toepassing met het oog voor de recentste ontwikkelingen in het betrokken rechtsdomein (wetgeving, rechtspraak en rechtsleer). Als aandachtspunt hierbij formuleert de commissie de plaats van ‘Gerechtelijk Recht’ in de eerste bachelor. De commissie stelt zich vragen of een dergelijke materie die een belangrijke mate van voorkennis vereist, niet te vroeg komt voor de studenten en bijgevolg niet voldoende diepgaand wordt behandeld. Bijkomend ziet de commissie ruimte om bij de verplichte juridische onderdelen de rechtsoefeningen, met inbegrip van rechtsvergelijking, uit te breiden.

Bij de juridische vaardigheden wordt een onderscheid gemaakt tussen drie verschillende leerlijnen. In de leerlijn schriftelijke vaardigheden leert de student om zowel synthetisch als analytisch op heldere wijze zijn redenering weer te geven, en dat zowel tegenover juristen als niet-juristen. In de leerlijn mondelinge vaardigheden leren studenten debatteren, presenteren en eveneens op een heldere en consistente wijze hun mening of hun redenering in correct taalgebruik weer te geven. Tot slot is er de leerlijn onderzoeksvaardigheden waarin studenten leren opzoeken alsook rechtsbronnen leren te gebruiken op een wetenschappelijk/academisch verantwoorde wijze bij de opbouw van een argumentatie. De commissie looft de aandacht voor vaardigheden in het programma. Ook de stage in de master, die hierbij aansluit, acht de commissie positief.

Met betrekking tot de opbouw van de masteropleiding plaatst de commissie vraagtekens bij het modulesysteem. Hierbij kiest de student in het tweede semester van het eerste jaar een module uit een van de zeven aangeboden modules. Ieder module bestaat uit twee “Grondige studies”, één “Vergelijkende/internationale/Europese studie” en één “Bijzondere studie”. Hoewel de commissie vaststelt dat er enige flexibiliteit werd ingebouwd, sluiten de modules voor sommige studenten eerder deuren, dan ze opengaan. Daarnaast stelt de commissie vast dat sommige modules populairder zijn dan anderen. De reden hiervoor ligt wellicht bij vooroordelen ten opzichte van de module-inhoud en foutieve perceptie omtrent de werklast bij de studenten. Om de opleidingsonderdelen uit deze modules toch door voldoende studenten te laten volgen, is het volgens de commissie zinvol de opleidingsonderdelen open te stellen voor studenten uit andere modules. Als laatste ziet de commissie kansen om met meer moduleoverschrijdende opleidingsonderdelen te werk te gaan, waarbij opleidingsonderdelen door twee docenten uit verscheidende domeinen samen lesgeven. Uiteraard dient de opleiding steeds te waken over de samenhang van het programma.

Nog voor de masteropleiding lijkt het opleidingsonderdeel ‘bemiddelen en onderhandelen’ sterk te focussen op economisch recht. De commissie beveelt aan dat de reeds aanwezige aandacht voor het belang van

bemiddeling in familiezaken nog zichtbaarder wordt gemaakt in de opleiding. Bovendien suggereert ze dat teamteaching, waarbij een psycholoog wordt aangetrokken, een meerwaarde zou hebben.

Ondanks enkele hierboven geformuleerde opmerkingen, oordeelt de commissie dat het programma van zowel de bachelor als de masteropleiding evenwichtig is opgebouwd, met een goede spreiding tussen de juridische opleidingsonderdelen, de hulpwetenschappen, oefeningen en vaardighedenonderwijs. Alle leerresultaten kennen bijgevolg een zichtbare plaats in het programma. De commissie oordeelt dan ook dat de inhoud en de vormgeving van het programma de studenten in staat stelt om de beoogde leerresultaten te bereiken.

De docenten maken gebruik van verschillende onderwijsvormen, waarbij interactief wordt gewerkt, wat op zich lovenswaardig is in het over het algemeen grootschalig onderwijs. Op het vlak van activerend onderwijs zijn volgens de commissie dan nog wel stappen te zetten. Het activerend onderwijs wordt vertolkt door uiteenlopende praktijken, waarbij de best practices nog te weinig worden uitgewisseld tussen de docenten. Bovendien zouden meer tussentijdse oefeningen en toetsen in opleidingsonderdelen met veel studenten zoals 'personen- en familierecht' er toe bijdragen dat de studenten geactiveerd worden. Het cursusmateriaal is naar de mening van de commissie degelijk uitgewerkt en toont voldoende variatie. Zo bestaat het materiaal uit handboeken, syllabi, wetenschappelijke artikels en naslagwerken. Ook het elektronisch leerplatform is volgens de commissie voldoende uitgebouwd en frequent gebruikt.

Het programma dat voor de werkstudenten wordt voorzien is volgens de commissie minder aantrekkelijk. Tijdens de gesprekken met opleidingsbestuur en de docenten werd het voor de commissie duidelijk dat de faculteit een ambigue houding aanneemt ten aanzien van de werkstudenten. Enerzijds wordt het werkstudententraject gezien als een belangrijk onderdeel van de faculteit, anderzijds vraagt het een zware tijdsinvestering van de docenten, die, gelet op de drop-out en het rendement, niet altijd loont. Het is voor de commissie dan ook onduidelijk wat de doelen van de faculteit zijn. Bovendien wordt er gerekend op de zelfstandigheid van de student - dat is ook zo in het reguliere traject - en is het aantal contacturen voor het werkstudententraject laag. De werkstudenten gaven dit aan als een gemis waardoor ze het idee hebben de leerinhouden niet ten volle te beheersen. Dit doet de commissie twifelen of de opbouw van het werkstudententraject wel optimaal is. De commissie meent dat de geleverde inspanningen hieromtrent onvoldoende zijn en ze oordeelt dat het programma van de werkstudenten onvoldoende garanties biedt dat de studenten de beoogde leerresultaten bereiken.

Het docentenbestand is voldoende uitgebreid om op kwalitatieve wijze onderwijs te kunnen verzorgen. Opvallend is de keuze van de faculteit om voornamelijk voltijdse docenten aan te nemen, die dus minder dan aan andere instellingen een academische opdracht combineren met een taak in de advocatuur. De commissie meent dat dit de betrokkenheid van de academische staf vergroot en het onderwijsproces ten goede komt. Tegelijk hebben de docenten, door hun neventaken en contacten met het werkveld, nog voldoende voeling met de praktijk. De docenten zijn bovendien vakinhoudelijk sterk. De onderwijskundige professionalisering van het team kan nog verder worden versterkt. Dit met het oog op de introductie van nog meer activerend onderwijs. De studenten met wie de commissie sprak gaven aan tevreden te zijn over de kwaliteiten van de docenten. Ze gaven bovendien aan dat de docenten toegewijd, betrokken en aanspreekbaar zijn.

De opleiding kan rekenen op goede voorzieningen. De bibliotheek bezit een mooie collectie boeken, tijdschriften en databanken, en biedt de studenten tevens de ruimte om te studeren of te werken in groepsverband. Dit laatste verdient wel steeds aandacht. Nu de opleiding sterk focust op de vaardigheden van de studenten, bestaat immers de kans dat de studenten de werkplekken in de bibliotheek ook meer zullen gebruiken om te studeren of samen aan opdrachten te werken, dan wel voor eigenlijk opzoekwerk. Verder heeft de commissie lof voor de pleitzaal en de bemiddelingszaal die werd voorzien van moderne technologie. De pleitzaal, bibliotheek en andere lokalen zijn allemaal goed uitgerust en geven een frisse indruk, die bijdraagt aan de leeromgeving van de studenten.

Ook de immateriële voorzieningen, zoals de studentenadministratie en de studiebegeleidende diensten zijn naar het oordeel van de commissie performant. Al vanaf de instroom worden de studenten begeleid. De taaltoetsen Academisch Nederlands, Frans en Engels zijn hierbij essentieel. Nog in het eerste jaar van de bachelor worden proefexamens georganiseerd. Voor bepaalde opleidingsonderdelen in de bachelor worden ook repetitiecolleges georganiseerd. Elke student krijgt vanwege de faculteit een mentor toegewezen om hulp te bieden bij de overgang van het secundair naar het universitair onderwijs. De mentor is een ZAP- of AAP-lid. De mentor volgt de student op en bespreekt de resultaten van de verschillende instaptoetsen en geeft ook

feedback bij de tussentijdse toetsen. De studiebegeleiding is het intensiefst in het eerste jaar, wat volgens de commissie een logische keuze is. In de latere jaren en in de master is er nog steeds studiebegeleiding voorzien voor de studenten die dat wensen, maar wordt hier door de studenten minder gebruik van gemaakt. Ook zijn de docenten aanspreekbaar, zo stelt de commissie vast. De commissie acht de inspanningen van de docenten, het assisterend personeel en de studiebegeleidende diensten lovenswaardig. Wel vraagt ze aandacht voor een beleid ten aanzien van de zwakkere studenten of de no-show-studenten, die nu te vaak afwezig zijn tijdens de colleges en de oefensessies, maar evengoed niet deelnemen aan de extra begeleidingssessies.

Hierbij aansluitend acht de commissie het zinvol om na te denken hoe ook de betere studenten blijvend uitgedaagd kunnen worden. Een honourtraject zou tegemoet kunnen komen aan de verzuchtingen van deze studentengroep.

De masterproef bestaat uit twee delen: een tiendaagse stage en een thesis. Beide delen hebben eigen doelen en eindcompetenties. Tijdens de stage wordt een 'ervaringstraject' uitgetekend waarbij de student minstens één oplossingsproces 'meemaakt' en daarover schriftelijk rapporteert. Hierbij komen competenties van juridisch vakmanschap aan bod, maar ook schriftelijke en mondelinge professionele communicatievaardigheden. De stage telt 12 studiepunten, wat naar het oordeel van de commissie best veel is. Bij de thesis dan weer ligt de klemtoon op individueel, rechtswetenschappelijk werk waarbij studenten aan de hand van een uitgewerkte onderzoeksvraag een zelfstandig gevonden, academisch verantwoorde oplossing voor een originele juridische probleemstelling binnen de gekozen module uitwerken en verwerken in een thesis. Het thesisluk van de meesterproef telt 18 studiepunten.

Naar het oordeel van de commissie zou het zinvoller zijn om de stage en de masterproef, waar mogelijk meer te koppelen, zodat deze geen losstaande elementen vormen. Dit zou niet alleen beter tegemoet komen aan de decretale verplichting dat de meesterproef een geschreven werkstuk is ter waarde van 1/5 van het aantal studiepunten (24stp), maar zou ook de leerervaring van de student versterken. Het zou voor de student immers interessant zijn om een ervaring uit de praktijk (stage) op een wetenschappelijke en rechtsvergelijkende wijze te benaderen in de thesis. Op die manier wordt bovendien de koppeling tussen theorie en praktijk verankerd. De begeleiding van de masterproef en de stage verloopt naar het oordeel van de commissie vlot.

Het kwaliteitszorgsysteem van de opleiding is goed ontwikkeld. De Cel voor Innovatie en Kwaliteitszorg in het Onderwijs (CIKO) speelt hierin een belangrijke rol en is er in geslaagd om opvallende verbetering, bijvoorbeeld op het vlak van toetsen en beoordelen, door te voeren. De verbeterpunten uit het verleden, inclusief suggesties van de vorige visitatiecommissie, zijn onderzocht en indien mogelijk gerealiseerd. De opleiding doet dit volgens de PDCA-methode. Het valt de commissie positief op dat niet alleen de Plan- en Do-fase zijn gerealiseerd, maar dat ook aandacht uitgaat naar de Check en Act. Ook uit het zelfevaluatie rapport bleek voor de commissie dat de opleiding zich kritisch in vraag durft te stellen.

Het doorstroomrendement in de opleiding is op orde. Slechts een fractie van de bachelorstudenten stroomt door naar het werkveld. De reden hiervoor is dat het werkveld weinig tot geen interesse toont in afgestudeerde bachelors en dat bovendien de opleiding van de studenten nog niet voltooid lijkt.

In 2011-2012 haalden 47.83% van de studenten het bachelordiploma in 3 jaar. 32.6% had een vierde jaar nodig. De gemiddelde studieduur in de master bedraagt 2.5 jaar. In 2011-2012 behaalden 79.84% van de studenten het masterdiploma in 2 jaar. 16,4% had een derde jaar nodig. 4.76% had een vierde of vijfde jaar nodig.

De commissie concludeert dat het onderwijsproces de studenten in staat stelt het beoogde eindniveau te bereiken. Het programma, de onderwijsvormen, het personeel en voorzieningen vormen een samenhangende leeromgeving die uitdagend is voor de studenten. Het onderwijsproces stijgt volgens de commissie systematisch uit boven de basiskwaliteit. De commissie kent daarom de score goed toe aan de generieke kwaliteitswaarborg 2 - het onderwijsproces. Het traject voor werkstudenten wordt door de commissie als onvoldoende beoordeeld. Het onderwijsproces is onvoldoende afgestemd op de specifieke noden van de werkstudenten. Hierdoor zijn er in het programma onvoldoende garanties dat de studenten de beoogde leerresultaten kunnen bereiken.

Generieke kwaliteitswaarborg 3 - Gerealiseerde eindniveau

De commissie beoordeelt het gerealiseerde eindniveau van de bachelor en master in de rechten en het werkstudententraject als goed.

Binnen de krijtlijnen van het onderwijs en examenreglement van de universiteit werkte de faculteit een toetsvisie uit. De CIKO-medewerker heeft de laatste jaren een actieve rol gespeeld in de ontwikkeling en de uitrolling van het toetsbeleid, waarbij aandacht ging naar het overtuigen van het onderwijzend personeel over de meerwaarde van een degelijk toetsbeleid. De commissie heeft tijdens de gesprekken met docenten en assistenten mogen vaststellen dat deze aanpak vruchten afwerpt.

De opleiding hanteert een waaier aan evaluatievormen. Er wordt gestreefd naar een goede spreiding tussen mondelinge en schriftelijke examens. Daarbij wordt ernaar gestreefd om in de bachelorjaren een significant aandeel aan mondelinge examens met schriftelijke voorbereiding of schriftelijke examens met mondelinge toelichting te behouden, ondanks de grote studentenaantallen. De bachelorstudent legt ongeveer de helft van de examens mondeling af en het aandeel multiple choice examens wordt binnen het geheel van de opleiding beperkt gehouden. Examens die uitsluitend bestaan uit meerkeuzevragen worden geweerd en aangevuld met een open reflectievraag. Voor de vaardighedenpakken worden naast examens ook vormen van permanente evaluatie gebruikt: oefeningen, tussentijdse toetsen, medewerking tijdens de contactmomenten. Daarnaast wordt de student beoordeeld via schriftelijke werkstukken en/of mondelinge presentatie.

Ook de transparantie en validiteit van de evaluatie en toetsing is geborgd. De docenten werken met verbeterleutels en modelantwoorden, voornamelijk bij het vaardighedenonderwijs. Bovendien worden ook toetsmatrizen gebruikt, waarbij de faculteit er op toeziet dat deze wel degelijk worden gehanteerd. Dit verdient naar het oordeel van de commissie goed. De commissie denkt wel dat het zinvol zou zijn om de beoordelingsformulieren, die door de docenten/assistenten worden ingevuld, aan de studenten terug te geven, aangezien hierin belangrijke feedback is in opgenomen. Zeker voor tussentijdse opdrachten is de feedback nuttig om het leermoment van de student te versterken.

Ook voor de masterproef werd een uniform beoordelingsformulier uitgewerkt, met duidelijke criteria en indicatoren. Bovendien werd een representatieve selectie van masterproeven voorgelegd aan een externe commissie met het oog op een benchmarking ervan. Het doel van de benchmark was om na te gaan of de gegeven score door de beoordelaars overeenstemt met de score die externe vakgenoten zouden geven. Dit vindt de commissie mooie initiatieven.

De commissie concludeert dat de toetspraktijk van de opleiding valide, transparant en betrouwbaar is.

De commissie heeft voorafgaand en tijdens het bezoek een aantal masterproeven ingekeken en meent dat de academische gerichtheid en vakinhoudelijke kwaliteit er van goed is.

Het werkveld geeft aan tevreden te zijn met de kwaliteit van de masteralumni, al blijft er spanning tussen wetenschappelijke en professionele vaardigheden overeind. Zo vindt het werkveld dat de studenten na het afstuderen nog steeds te academisch onderricht zijn en bijvoorbeeld moeite hebben met het schrijven van een synthese, zoals deze gangbaar is in de praktijk. Ook zouden de afgestudeerden beter getraind kunnen worden in het voeren van een gesprek met een niet-jurist. De commissie begrijpt de verzuchtingen van het werkveld, maar beklemtoont wel de nood aan een academische rechtsopleiding, en adviseert de opleiding het academische karakter te borgen.

Ook de alumni gaven aan tevreden te zijn met de doorlopen opleiding. Allen gaven ze aan vrijwel direct werk te vinden. De meeste afgestudeerden gaat aan de slag aan de balie, de magistratuur, in het onderwijs, bij de overheid of de consultancy. Een aanzienlijk aandeel gaat aan de slag als bedrijfsjurist. De commissie wil hierbij één opmerking formuleren: enkele alumni gaven aan dat de informatievoorziening over mogelijke vervolgoopleidingen (LLM) in binnen- en buitenland mag versterkt worden.

De diplomarendementen en de drop-outcijfers van de reguliere opleiding liggen in de lijn met het Vlaams gemiddelde. Het studierendement in de bachelor bedraagt in 2010-2011 69.9%. In het eerste jaar van de bachelor is er nog een aanzienlijke drop-out die in de lijn ligt met deze aan andere Vlaamse instellingen. Daarna neemt deze sterk af. In 2009 lag de drop-out in de bachelor in het eerste jaar op 30,71% en in het tweede jaar op 9,79%. Aan het einde van de bachelor stromen de studenten door naar de master. De rendementen in de masteropleiding zijn op orde (92.3% in 2010-2011). De drop-out in de master is laag (11.45% in 2009). De rendementen van de werkstudenten zijn evenwel zwak. Slechts circa 15% van de studenten in het werkstudententraject behaalt de eindmeet. Dit laatste is volgens de commissie te laag en is te wijten aan het feit dat de opleiding het onderwijsproces onvoldoende afstemt op de noden van de werkstudent.

De commissie concludeert dat het gerealiseerd eindniveau van de opleiding goed is. De afgestudeerden halen een goed eindniveau dat reflecteert in de kwaliteit van de masterproeven. Het toetsbeleid en de toetspraktijk, die sterk ontwikkeld zijn, staan er voor garant dat alle afgestudeerden van de bachelor en de master het vooropgestelde eindniveau bereiken. Ook de rendementscijfers zijn een indicator voor het goede eindniveau.

Integraal eindoordeel van de commissie

Regulier traject:

Generieke kwaliteitswaarborg 1 - Beoogd eindniveau	V
Generieke kwaliteitswaarborg 2 - Onderwijsproces	G
Generieke kwaliteitswaarborg 3 - Gerealiseerd eindniveau	G

Vermits generieke kwaliteitswaarborg 1 als voldoende wordt beoordeeld, generieke kwaliteitswaarborg 2 als goed en generieke kwaliteitswaarborg 3 als goed, is het eindoordeel van de bachelor en master in de rechten, conform de beslisregels, goed.

Werkstudententraject:

Generieke kwaliteitswaarborg 1 - Beoogd eindniveau	V
Generieke kwaliteitswaarborg 2 - Onderwijsproces	O
Generieke kwaliteitswaarborg 3 - Gerealiseerd eindniveau	G

Vermits generieke kwaliteitswaarborg 1 als voldoende wordt beoordeeld, generieke kwaliteitswaarborg 2 als onvoldoende en generieke kwaliteitswaarborg 3 als goed, is het eindoordeel van het werkstudententraject, conform de beslisregels, voldoende met beperkte geldigheidsduur.

Samenvatting van de aanbevelingen in het kader van het verbeterperspectief

Generieke kwaliteitswaarborg 1 - Beoogd eindniveau

- Zorg dat alle docenten dezelfde interpretatie geven aan de verwachtingen omtrent vreemde talen.
- Ontwikkel een visie op het werkstudententraject

Generieke kwaliteitswaarborg 2 - Onderwijsproces

- Herbekijk de plaats van het opleidingsonderdeel 'gerechtelijk recht' in het programma.
- Breid het aandeel rechtsvergelijking in de bachelor uit.
- Herbekijk de moduleinhouden in de master en zorg voor flexibiliteit voor de studenten.
- Versterk de aandacht voor bemiddelen en onderhandelen.
- Wissel best practices op het vlak van activerend onderwijs structureel uit tussen de docenten.
- Toon meer aandacht voor de onderwijskundige professionalisering voor de zittende docenten.
- Bekijk of de stage en masterproef meer gekoppeld kunnen worden.
- Vorm een samenhangend onderwijsproces voor werkstudenten zodat de studenten de beoogde leerresultaten kunnen bereiken.

Generieke kwaliteitswaarborg 3 - Gerealiseerd eindniveau

- Geef de studenten het beoordelingsformulier na het maken van opdrachten.
- Geef voldoende informatie over de beroepsmogelijkheden van de alumni en mogelijke vervolgopleidingen.